

Posudek na disertační práci JUDr. Markéty Millerové

Zaměření disertační práce a její základní koncepce

Autorka disertační práce si klade za cíl porovnat základní zásady ochrany práv dítěte v českém a anglickém právu. Pro komparaci si autorka zvolila dva zcela odlišné právní systémy. Konstatuje, že pokud jde o rodinného právo je common law v současnosti potlačováno a povětšinou kodifikováno viz Children Act 1989 (dále jen ChA 1989). Anglickou právní úpravu v oblasti **ochrany práv dítěte** považuje - oproti české - za progresivnější a formuluje **hypotézu**, že přes odlišný historicko-politický vývoj a právní systém obou zemí je možné vysledovat jistou paralelu v základních zásadách ochrany práv dítěte. Důvody, proč tomu tak je shromažďuje, analyzuje a porovnává autorka v jednotlivých kapitolách své práce.

Použité metody a způsob zpracování dané problematiky

Použité metody – komparace, analýza pramenů a jejich evaluace jsou dány stanoveným cílem předkládané práce. Komparace vychází z historických podmínek vývoje obou právních systémů jak v hmotně-právní, tak procesně-právní rovině a současně představuje kompetentními orgány, zajišťující ochranu práv dětí na státní i komunální úrovni.

Zvolená systematika práce

Autorka člení disertační práci v rozsahu 140 stran základního textu do 13 kapitol. Poslední - třináctá kapitola – je věnována zhodnocení komparovaných právních úprav.

V prvních dvou kapitolách se autorka zabývá rolí mezinárodních dokumentů v ochraně práv dítěte a jejich vlivu na vnitrostátní právo obou zemí. Na konkrétních rozhodnutích Evropského soudu pro lidská práva (dále jen ESLP) - především v případech českých občanů - poukazuje na mezery v dodržování práv dítěte v české soudní praxi.

V následující kapitole jsou představeny základní charakteristiky komparovaných právních systémů, popsána struktura orgánů péče o dítě, jejich administrativně – správní uspořádání a systém justičních orgánů v obou zemích.

Ve třetí kapitole autorka vymezuje základní pojmy užívané v předkládané práci, a to pojem **dítě, práva dítěte a rodičovské odpovědnosti**. Konstatuje, že všechny tři pojmy mají v anglickém právu svůj ekvivalent, obsahově se však liší. **Zásadní rozdíl** mezi českou a anglickou koncepcí **spatřuje v širokém okruhu nositelů rodičovské zodpovědnosti a úsporné intervenci** do práv jejích nositelů.

Stranou pozornosti nezůstává problematika mateřství, otcovství a rodičovství v současné sociální realitě, kdy dochází k výraznému názorovému posunu v akceptaci biologického rodičovství před rodičovstvím právním. Podrobněji se autorka zabývá trvající diskusí nad anglickou právní úpravou **surogátního mateřství** a připomíná, že je **opomíjeno právo** takto narozeného **dítěte znát své biologické rodiče**.

Kapitola čtvrtá popisuje konsekvence vstupu Spojeného Království do Evropské Unie a přijetí Evropské úmluvy o lidských právech. Svrchovanost anglického parlamentu byla do jisté míry oslabena, anglické soudy však nadále k zákonům Parlamentu přihlížejí.

Na domácí půdě autorka oceňuje nový občanský zákoník, který ustanovení týkající se rodinně-právní problematiky doplňuje a mění v duchu mezinárodních požadavků, nových lékařských poznatků a současných trendů ve společnosti. V souladu s vývojem odborných názorů na práva dítěte a jeho postavení ve vztahu k rodiči, **staví nový občanský zákoník na první místo povinnosti a pak teprve práva rodičů**.

V páté kapitole autorka plynule navazuje hodnocením dvou nejdůležitějších právních dokumentů týkajících se práv dítěte: Úmluvy o právech dítěte a Evropské úmluvy o lidských právech. Cenným **přínosem** pro právní praxi je **rozbor judikatury** Evropského soudu pro lidská práva (dále jen ESLP), a to jak ve vztahu k České republice, tak ke Spojenému království.

Kapitola šestá je věnovaná historii péče o dítě na území českého státu. Podrobněji je rozebírána poslední veřejnoprávní úprava - **zákon o sociálně-právní ochraně dětí** (dále jen ZoSPOD) který, podle názoru autorky, respektuje jak integritu rodiny, tak chrání zájmy dítěte a umístění do náhradní rodinné péče považuje za ultima ratio. Za pandán k citované normě považuje anglický **Children Act** z roku 1989, který je

kombinací veřejnoprávních a soukromoprávních předpisů; upravuje jednak rodičovskou zodpovědnost, poručenství a kontakt rodičů a dětí, jednak vymezuje intervenci státu do rodinně-právních vztahů v zájmu ochrany dítěte.

Za **stěžejní část** předkládané disertační práce, lze označit **kapitolu sedmou**.

Česká i anglická úprava vycházejí při ochraně práv dítěte ze třech základních principů:

- **zájmu a blaha dítěte**
- **práva dítěte vyjadřovat se ke všem skutečnostem, které se ho týkají a**
- **práva dítěte nebýt odloučeno od rodičů.**

Jak autorka konstatuje obsah a aplikace těchto principů se však liší.

Zájem dítěte ani **blaho dítěte nejsou** v Úmluvě o právech dítěte **definovány**. **ChA 1989** - na rozdíl od domácí praxe - operuje pouze s blahem dítěte, avšak poskytuje **demonstrativní výčet faktorů, které blaho dítěte ovlivňují**. Mimo jiné formuluje i zásadu, že jakékoli **průtahy při rozhodování o výchově dítěte** jsou způsobilé ohrozit jeho blaho.

Pokud jde o **právo dítěte vyjadřovat se ke skutečnostem**, které se ho týkají, stanoví ChA 1989 věk šestnácti let, kdy je dítě schopno učinit vlastní rozhodnutí. V české soudní praxi se uvádí věk dvanácti let a tento věk bude v novém OZ zakotven *expressis verbis*.

Autorka nezastírá, že **dodržení zásady práva dítěte na přítomnost obou rodičů** je v případě sporu péče o dítě často **problematické**. **Zastává však názor, že shora citovaná zásada by měla být dodržována**. Argumentuje **nálezem Ústavního soudu** (sp.zn. I.ÚS ze dne 17.1.2006), který konstatoval, že „**je v rozporu se zájmem dítěte, aby odvyklo výchovnému působení rodiče, u něhož není ve stálé péči**.“ Podobně **ESLP** v rozhodnutí **Bergman proti ČR** ze dne 27.října 2011, soud konstatoval, že „**styku otce s dítětem bránila svým přístupem matka, přičemž o výchovných schopnostech otce nebylo pochybností**“... Svoji argumentaci opírá dále o **nález Ústavního soudu** sp.zn. II.ÚS 363/03 ze dne 20.1.2005: ... „**je věcí obecných soudů, ...aby rozhodly o konkrétní podobě nejvhodnějšího uspořádání vztahu mezi rodiči a dětmi**. Na tom nemůže nic měnit ani to, že se **rodiče nejsou schopni na takovém uspořádání sami domluvit**.“

Domnívám se, že tento názor nebere v potaz i situace odlišné a zasluhuje si další diskuzi. Dle mého názoru je nutné **přihlížet** i k rozhodnutím **protichůdným**, viz na příklad rozhodnutí **anglického soudu** ve věci **Payne v. Payne** (2001 EWCA

Civ.1166), rozhodnutí **ESLP ve věci Maršálek proti ČR** z 4.dubna 2006. Dále je opomíjen **zájem dítěte** (*každé dítě je osobností s vlastními zájmy, potřebami a schopnostmi, které nelze paušalizovat*) i **blaho dítěte** (*zahrnuje také aspekt subjektivní, to jak samo dítě vnímá prostředí v němž vyrůstá*). Není brán v potaz **kontrolní seznam blaha dítěte** (*věk, pohlaví, vlastnosti, přání a pocity dítěte, citové, fyzické a vzdělávací potřeby, zázemí, dopad případných změn na dítě, újma, kterou dítě utrpělo nebo mu hrozí, že takovou újmu utrpí*). Text kurzivou je citován podle autorky.

Opominout nelze ani **Syndrom zanedbávaného a zneužívaného dítěte** (CAN), charakterizovaný fyzickým, psychickým a emocionálním týráním dítěte, a to ze strany osob blízkých, nejčastěji rodičů. Vyhrocené spory rodičů o nezletilé děti jsou často spojeny s domácím násilím v rodině. Děti, které v těchto rodinách žijí jsou považovány za psychicky a emocionálně týrané děti (viz definice CAN , kterou formulovala Zdravotní komise Rady Evropy v roce 1992, §6 Zákona o sociálně právní ochraně dětí (dále jen ZoSPOD). V tomto kontextu je nutné uvažovat o tom, zda násilný rodič je vůbec způsobilý vychovávat dítě a nedochází-li necitlivým rozhodnutím soudu k sekundární viktimizaci dítěte. Soudím, že taková rozhodnutí jsou v rozporu se životní realitu i s dobrými mravy.

Kapitola osmá nazvaná „Adresáti ochrany“ vymezuje okruh dětí, kterým je, a za jakých podmínek poskytována sociálně právní ochrana na území České republiky. Na rozdíl od ZoSPOD poskytuje ChA 1989 ochranu všem dětem pod jeho jurisdikci až do 21 let, v oprávněných případech až do věku 26 let. ChA 1989 souhrnně hovoří o „**potřebných dětech**“, které jsou děleny do čtyř kategorií a podle té, které je jim poskytována odpovídající pomoc podle vypracovaného „**plánu péče**“. Lze jen **souhlasit s názorem překladatelky**, že anglický systém péče je propracovanější, lépe naplňuje svůj účel v tom smyslu, že poskytování ochrany neomezuje věkem, aniž by přihlížela k individualitě dítěte. Usnadňuje start konkrétních mladých dospělých do života a minimalizuje sociálně-patologické situace.

Devátá kapitola se zabývá postavením a kompetencemi orgánů místní správy v Anglii a orgánů sociálně – právní ochrany dětí v ČR. Ty se od sebe příliš neliší zejména pokud jde o vymezení pravomoci ve vztahu k soudům.

Zcela odlišná je **pravomoc orgánů místní správy při převzetí rodičovské zodpovědnosti** pokud je dítě svěřeno do jejich péče. Rodičovská zodpovědnost

rodičům nadále zůstává a všechna zásadní rozhodnutí týkající se dítěte s nimi musí být konzultována.

Za pozornost stojí **Služba na podporu a pomoc dětským a rodinným soudům**, která byla v roce 2000 zřízena u Vrchního soudu. Její náplní je ochrana blaha dítěte v rodinných sporech a zastoupení dětí v těchto sporech. Tento, i další institut „**dětského komisaře**“ autorka navrhuje **de lege ferenda** zavést i u nás.

V kapitole desáté je presentován systém péče o ohrožené děti u nás a ve Spojeném království. Autorka konstatuje, že přes deklarovanou pokrokovost naší právní úpravy komplikuje praxi roztříštěnost agendy péče o ohrožené děti. Tento nedostatek má napravit **Národní akční plán k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti na období 2009-2011**. Pokud jde o ochranu práv dětí v Anglii seznamuje nás autorka se širokou škálou opatření ochrany “potřebného dítěte” a hodnotí jejich propracovanost. Postrádá však institut podobný našemu předběžnému opatření, který by pružně a bezodkladně řešil situaci ohrožených dětí.

Kapitola jedenáctá je věnována soudním institutům specifickým pro anglickou právní kulturu. Přes rozsáhlou kodifikaci rodinného práva nadále přetrvává institut vlastní jurisdikce a v jejím rámci dozor Vrchního soudu, který má však pouze reziduální roli a slouží primárně k překonávání mezer v legislativě.

Aktuální otázky náhradní rodinné péče a její porovnání s anglickou pěstounskou péčí analyzuje autorka v **kapitole dvanácté**. Téma je aktuální zejména z pohledu transformace systému o ohrožené děti, který si klade za cíl nahrazení ústavní péčí pěstounskou. Obsahově se oba instituty liší, stejný je však jejich význam – poskytnout krátkodobou péči dítěti, kterou nemohou zajistit biologičtí rodiče. Nový občanský zákoník bude upravovat, podobně jako v anglický ChA 1989 kontakt rodičů a dětí v pěstounské péči jak to vyžadují mezinárodní smlouvy.

Ve zhodnocení komparovaných právních úprav dospívá autorka k závěru, že základní principy ochrany práv dítěte se **víceméně shodují**. Současně ale, jak je uvedeno v dílčích závěrech jednotlivých kapitol, se **řada institutů**, někdy stejného názvu a různého obsahu nebo naopak odlišného názvu, ale stejného obsahu **odlišuje**. Jde například o pojetí institutu rodičovské zodpovědnosti, principu sanace rodiny a péče o děti jako celku. Do českého práva by měly být inkorporovány některé

instituty anglické provenience jako individuální plán péče o dítě, podpora osamostatnění dítěte v pěstounské péči a jeho úspěšná socializace, zachování kontaktu s biologickými rodiči a další. Za zásadní minus anglické úpravy považuje autorka institut surogátního mateřství, které devaluje dítě jako subjekt práv.

Zhodnocení disertační práce

Disertační práce je přínosem „na trhu“ komparativních studií a zprostředkovává informace ze společnosti mající propracovanější systém při ochraně práv dítěte. Komparace vychází z historických podmínek vývoje obou právních systémů jak v hmotně-právní, tak procesně-právní rovině. Řada institutů upravených v Children Act z roku 1989, novelizovaného v roce 2004, dále Children leaving care Act z roku 2001, může být inspirující pro právo veřejné. Autorka umí obhájit vlastní názory, byť ojedinele zasluhují další diskuzi. Kreativně navrhuje instituty, které by měly de lege ferenda obohatit domácí právo. **Hypotéza formulovaná v úvodu práce, že oba rozdílné právní systémy lze komparovat je naplněna.**

Jak po formální, tak obsahové stránce lze práci hodnotit jako zdařilou, s bohatým poznámkovým aparátem. Použitá literatura (monografie, články) a početné tituly z judikatury Evropského soudu pro lidská práva, Soudů Spojeného království, Nálezů Ústavního soudu ČR a Nejvyššího soudu ČR významně dokreslují zkoumanou problematiku. Volba tématu je aktuální, a to vzhledem k probíhající transformaci systému péče o ohrožené děti.

Předloženou práci proto doporučuji po absolvované obhajobě přijmout.

V Praze dne 1.6. 2012

JUDr. Jiřina Voňková, CSc